

УДК [378.016:373.011.3-051]:355.422(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2024.6.9>

Тетяна СОРОЧИНСЬКА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методик початкової освіти, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Степана Бандери, 12, м. Рівне, Україна, 33000

ORCID: 0000-0002-0912-8663

Оксана СИНЬЧУК

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Степана Бандери, 12, м. Рівне, Україна, 33000

ORCID: 0000-0003-3041-1575

Оксана ТРЕТЯК

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Степана Бандери, 12, м. Рівне, Україна, 33000

ORCID: 0000-0002-4558-2863

Бібліографічний опис статті: Сорочинська, Т., Синьчук, О., Третяк, О. (2024). Пріоритети професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у закладі вищої освіти в умовах війни. *Acta Paedagogica Volynienses*, 6, 56–61, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.6.9>

ПРІОРИТЕТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Стаття присвячена розгляду пріоритетних компонентів професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у закладі вищої освіти в умовах війни. У науковій розвідці увага акцентується передусім на розвитку професійних якостей майбутніх фахівців з метою збереження життя та відновлення ментального здоров'я українських дітей, а також на готовності здобувачів вищої освіти до формування національної самосвідомості учнів.

Автори статті наголошують на тому, що в умовах воєнного часу майбутні вчителі в процесі професійної підготовки мають навчитися створювати безпечне, здоров'язберігаюче освітнє середовище та сприятливий емоційно-психологічний клімат для навчання з урахуванням вікових, індивідуальних і психофізіологічних особливостей школярів; проектувати та вибудовувати технологічний ланцюжок дій, операцій і комунікацій, послідовність виконання яких сприятиме оптимізації освітнього процесу й гарантуватиме досягнення визначеної мети та конкретних очікуваних результатів; моделювати безпечне освітнє середовище й знаходити шляхи вирішення проблемних ситуацій, враховуючи регіональність та місцеві умови проживання. Сучасні вчителі повинні оволодіти вміннями і навичками застосовування арттерапевтичних технологій навчання, психокорекційних методик, оздоровчих технік з метою формування психосоціальних компетенцій молодших школярів. Водночас автори статті рекомендують зосередити увагу на готовності майбутніх учителів до формування національної самосвідомості учнів, усвідомленні ними унікальності українства серед інших подібних феноменів. Що основним підходом до формування національної ідентичності здобувачів освіти має лишитися актуалізація фактів, які переконливо доводять, що саме росія протягом усієї своєї історії проводила щодо України політику деідентифікації – культурного і мовного знищення.

Ключові слова: майбутній учитель, професійна підготовка, війна, життя і ментальне здоров'я, освітнє середовище, національна самосвідомість.

Tatiana SOROCHYNSKA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Theory and Methods of Primary Education, Rivne State Humanitarian University, Stepana Bandera str., 12 Rivne, Ukraine, 33000

ORCID: 0000-0002-0912-8663

Oksana SYNCHUK

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Pedagogy of Primary, Inclusive and Higher Education, Rivne State Humanitarian University, Stepana Bandera str., 12, Rivne, Ukraine, 33000

ORCID: 0000-0003-3041-1575

Oksana TRETyak

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Pedagogy of Primary, Inclusive and Higher Education, Rivne State Humanitarian University, Stepana Bandera str., 12, Rivne, Ukraine, 33000

ORCID: 0000-0002-4558-2863

To cite this article: Sorochynska, T., Synchuk, O., Tretyak, O. (2024). *Priorytety profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv u zakladi vyshchoi osvity v umovakh viiny* [Priorities of professional training of future primary teachers in a higher education in war conditions]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 6, 56–61, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.6.9>

PRIORITIES OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PRIMARY TEACHERS IN A HIGHER EDUCATION IN WAR CONDITIONS

The article is devoted to the consideration of priority components of professional training of future primary school teachers in a higher pedagogical institution in war conditions. In scientific research, attention is focused primarily on the development of professional qualities of young specialists in order to preserve the lives and restore the mental health of Ukrainian children, as well as on readiness for the formation of national self-awareness of the younger generation.

The authors of the article emphasize that, in conditions of war, future teachers must learn to create a safe, health-preserving educational environment and a favorable emotional and psychological climate for learning. They learn to design and build a technological chain of actions, operations, and communications, the sequence of which will contribute to the optimization of the educational process and guarantee the achievement of a defined goal and specific expected results. They model a safe educational environment and find ways to solve (an algorithm of actions) problem situations, taking into account regionality and local living conditions. In the process of learning, students must master the skills and abilities of using art-therapeutic teaching technologies, psychocorrective and health-improving techniques. At the same time, the authors of the article recommend focusing on the readiness of future teachers to form national self-awareness of schoolchildren, their awareness of the uniqueness of the Ukrainian nation among other similar phenomena. The main approach in studying the history of Ukraine should remain the actualization of facts that prove that it was Russia throughout its history that pursued a policy of deidentification – cultural and linguistic destruction towards Ukraine.

Key words: future teacher, professional training, war, life and health, educational environment, national identity.

Актуальність проблеми. Сучасна освіта та вмотивований педагог значною мірою визначають майбутнє української держави і суспільства, оскільки саме діяльність вчителя детермінує життєву траєкторію майбутнього покоління, цивілізаційні й суспільні процеси. В умовах війни особистісні і професійні якості освітян, їх активна життєва позиція, рівень професійної підготовки відіграють особливу роль у формуванні самосвідомості, і що найголовніше – збереженні здоров'я українських дітей, яким доводиться навчатися, перебуваючи

у щоденному стресі через обстріли, повітряну тривогу, часту зміну місця проживання, нестабільну ситуацію в країні, яка триває уже три роки. За таких умов педагоги мають докласти максимум зусиль, щоб діти пізнавали цей світ без агресії та насильства, а головне – зростали в розумінні й любові, усвідомлювали цінність власного життя, вірили в краще майбутнє.

Сучасна війна не лише загострила увагу дорослих на психоемоційному стані молодших школярів, їх здатності до стресостійкості, а й актуалізувала питання, пов'язані з формуванням

українського патріотизму, національної ідентичності та історичної пам'яті. Повномасштабне вторгнення країни-агресора в 2022 році суттєво змінило сприйняття російської загрози українській державності, розкривши екзистенціальну природу різноаспектного російсько-українського конфлікту. З огляду на це, основним завданням вищої освіти сьогодні є вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів до формування української національної та громадянської ідентичності молодого покоління, яке в майбутньому зможе реалізувати свої права і свободи, впливати на розбудову та розвиток українського суспільства.

Відтак, в статті акцентовано увагу на пріоритетних, на наш погляд, компонентах професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів: готовності до формування національної самосвідомості молодого покоління (у процесі вирішення якої виховується свідоме, емоційно-ціннісне ставлення до історії та культури свого народу, а сама особистість стає носієм і продовжувачем цієї культури) та розвитку професійних якостей з метою збереження життя і відновлення ментального здоров'я молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень із проблеми. Теоретико-методичні підходи до застосування арттехнологій в освітянській сфері представлено в наукових доробках В. Кошель, Н. Герман, О. Мірошніченко. На важливості використання арттерапії в системі психоемоційної підтримки здобувачів освіти наголошено в працях Т. Ананко, О. Антонової, Н. Сердюк, Н. Поліщук, Г. Одинцової та ін. Практичне використання арттехнік у вирішенні низки психологічних проблем представлено в працях Н. Кальки та З. Ковальчук.

Питанням формування ідентичності як складного особистісного утворення та громадянської компетентності приділяли увагу І. Бех, В. Вітюк, О. Доукина, К. Журба, Г. Русин, С. Федотенко, Л. Чорна та ін. Проблемою з'ясування сутності української ідентичності як соціально психологічного феномена цікавилися українські вчені М. Боришевський, Т. Бевз, П. Кравченко, Р. Сойчук, О. Швачко та ін. Аналізу змісту навчання історії та громадянської освіти як чинника формування національної й громадянської ідентичності учнів в умовах війни та повоєнного розвитку України присвя-

чена праця О. Пометун. Однак ці нечисленні дослідження не торкаються розгляду означеної нами проблеми.

Мета дослідження – розкрити важливість та сутність пріоритетних складових професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у закладі вищої освіти в умовах війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Міністерстві освіти і науки України зазначили, що освіта сучасної держави – про практичні знання, розвинені м'які навички, ментальну безпеку та свободу вибору. І в умовах війни – це подвійний виклик (Education of winners). За даними Central Intelligence Agency, Україна знаходиться на першому місці в світі за рівнем смертності (смертність становить 18,6 на 1000 осіб) і на останньому за рівнем народжуваності (6 дітей на 1000 чол.) (The World Factbook, 2024). Такі показники вражають, хоча демографічна криза в країні була очевидною ще до 2022 року.

Збройна агресія росії принесла українському народові неймовірно багато страждань і горя. Загибель близьких, втрата домівок, вимушена еміграція, розлука – усе це похитнуло звичне життя українців, та найбільше у цій ситуації страждають діти. Психологи стверджують, що довготривалий вплив насильства підвищує ризик розвитку багатьох і нерідко тривалих форм фізичної, психологічної та соціальної дезадаптації. Всесвітня організація охорони здоров'я закликає до захисту дітей у збройних конфліктах. За її даними, деякі діти, які пережили травматичну подію, згодом матимуть симптоми психологічної травми, тоді як у інших – можуть проявитися поведінкові зміни, що стануть перешкодою для повноцінної участі в повсякденному житті (Sorochynska, Kostolovych, 2024). Щоб уникнути цього, необхідно допомогти дітям у процесі навчання усвідомити, що життя і здоров'я – це дар не тільки для людини, а й українського суспільства; сформувати вміння дбайливо ставитися до свого здоров'я; розвивати бажання жити та підтримувати традиції здорового способу життя; формувати вміння керувати своїми емоціями, почуттями та страхами. Обмеженість відповідного досвіду у дітей вимагає постійного залучення й аналізу їхніх вражень, чуттєвої опори на результати дослідження об'єктів і явищ навколишньої дійсності.

Слід відмітити, що ще на початку війни, відповідно до нових вимірів безпеки Державна служба якості освіти України розробила методичні рекомендації, інструкції та протоколи для освітян щодо організації навчання в умовах війни, де педагогам пропонується уважно продумувати та за необхідності вносити зміни до стратегії взаємодії з шкільним колективом, враховуючи те, що діти пережили психотравмуючі дії та можуть бути чутливими до зовнішніх подразників, емоційно відстороненими, з апатією, хронічною втомою, мати ризик саморуйнівної поведінки тощо (Sorochynska, Kostolovych, 2024). У зв'язку з цим, було внесено корективи і до змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у закладі вищої освіти.

Основними вимогами до професійної підготовки здобувачів вищої освіти стали: вміння створювати в складних умовах воєнного стану комфортне здоров'язберігаюче освітнє середовище і сприятливий емоційно-психологічний клімат для навчання з урахуванням вікових та психофізіологічних особливостей дітей; застосовувати інноваційні форми і методи роботи, психокорекційні методика, методи арттерапії, оздоровчі техніки. Майбутній вчитель має володіти вміннями організації і проведення соціально-психологічних тренінгів з метою формування в учнів психосоціальних компетенцій, як от: самоконтроль, співчуття, керування емоційно-вольовим складником, мотивацією успіху та гартування волі, критичним мисленням, ефективним спілкуванням, вмінням приймати зважені та швидкі рішення, володіти навичками захисту свого здоров'я, протистояти негативним соціальним впливам, вміти самостійно долати труднощі, миттєво реагувати в критичних ситуаціях, створювати власні стратегії виживання. При цьому майбутні фахівці повинні бути гнучкими з дітьми та вміти швидко адаптуватися до різних життєвих обставин, вирішувати педагогічні задачі, сприймати зміни не як проблему, а як можливість для професійного зростання і розвитку. Вони мають досконало володіти вміннями оперування засобами формування самосвідомості, організації діяльності, стимулювання, формування потреби здобувачів освіти у самовдосконаленні, вміння керувати власним психологічним станом (Soychuk, 2022).

Важливим компонентом у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів у закладі вищої освіти є формування методичної готовності до використання арттерапевтичних технологій навчання, які в сучасних умовах набули особливої актуальності. Науковцями доведено, що застосування арттехнік в освітньому процесі початкової школи сприяє підтримці і стабілізації емоційного та психологічного стану учнів. Лікувальний ефект досягається завдяки тому, що в процесі творчої діяльності створюється атмосфера емоційної теплоти, психологічного комфорту, доброзичливості, емпатійного спілкування, захищеності, радості та успіху. Використання методів арттерапії як одного із засобів естетотерапії базується на різних видах візуальної, пластичної, звукової комунікації та забезпечує можливість контакту з дитиною (Kalka, Kovalchuk, 2020). Отже в процесі навчання у закладі вищої освіти майбутні вчителі набувають умінь і навичок застосовування арттерапевтичних та інтерактивних технологій навчання на засадах особистісно-орієнтованого, компетентнісного підхода; вчаться проектувати та вибудовувати технологічний ланцюжок дій, операцій і комунікацій, послідовність виконання яких сприятиме оптимізації освітнього процесу і гарантуватиме досягнення визначеної мети та конкретних очікуваних результатів; моделюють безпечно освітнє середовище та знаходять шляхи вирішення (алгоритм дій) проблемних ситуацій, враховуючи регіональність та місцеві умови проживання.

Нові реалії вимагають також зосередження уваги на формуванні національної ідентичності та громадянської компетентності освітян. Зокрема, вагому роль у цьому відіграє емоційно-ціннісний компонент, який включає емоції, почуття, ставлення, мотиви, установки, цінності, ціннісні орієнтації та особистісні якості вчителя. Ці важливі характеристики реалізуються у процесі щоденної взаємодії педагога з учнями для формування ціннісного ставлення до свого народу, Батьківщини, держави, нації, власної ідентичності, національної самосвідомості, розуміння зв'язків між історією та тією ситуацією, що нині склалася в Україні. У контексті цього варто пам'ятати, що російсько-українська війна актуалізувала потребу в перегляді змісту історичної освіти з метою усунення

російських наративів, де трактування історії України впродовж тривалого періоду було основним складником інформаційної (гібридної) війни росії. Основним підходом до вивчення історії має залишитися наголошення на фактах, які переконливо доводять, що саме росія протягом усієї своєї історії проводила політику деідентифікації – культурного і мовного знищення України. Отже майбутні вчителі повинні навчитися об'єктивно аналізувати ситуацію та допомагати учням включати національну і громадянську ідентичність у свою особисту ідентичність через впровадження української культури, традицій, мови, визнаючи цінності й переконання громадянського суспільства, транслюючи їх у повсякденному житті та щоденній педагогічній діяльності. У процесі організації навчання в початковій школі педагоги мають формувати у дітей усвідомлення того, що українська ідентичність (українство є унікальним) – історично сформована адаптивно-еволюційна система ознак і властивостей, які вирізняють українську людину, українську спільноту та українську культуру з-поміж інших аналогічних феноменів (Pometun, 2023).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сучасні реалії висувають нові вимоги до української освіти та професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Пріоритетними компонентами фахової підготовки у закладі вищої освіти в умовах воєнного стану насамперед є усвідомлення педагогом відповідальності за життя та ментальне здоров'я українських дітей, створення безпечного, здоров'язберігаючого освітнього середовища, сприятливого емоційно-психологічного клімату; вміння долати труднощі й швидко вирішувати проблемні ситуації; реалізовувати принцип міжпредметної інтеграції та застосовувати арттерапевтичні технології навчання, психокорекційні методики та оздоровчі техніки, ефективні форми і методи роботи при вивченні особливостей національної свідомості та характерології українського народу як головних ознак його національної культури.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у педагогічній діагностиці та внутрішньому моніторингу якості професійної підготовки майбутніх фахівців у закладі вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арттерапія і війна: контексти і досвід практичної роботи : колективна монографія /за заг. ред. Н. Кальки, Г. Одинцової. Львів: ЛьвДУВС, 2023. 283с.
2. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії : навчально-методичний посібник. Ч. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 232 с.
3. The World Factbook. Country Comparisons – Death rate. Central Intelligence Agency. 2024. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/death-rate/country-comparison/> (дата звернення 11. 12. 2024).
4. Освіта переможців. Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/Docs%20Kampania%20Priyom%2024/Strateh.plan.diyalnosti.MON.do.2027.roku.pdf> (дата звернення 11. 12. 2024).
5. Пометун О. Навчання історії й громадянської освіти як чинник формування національної й громадянської ідентичності учнів в умовах війни та повоєнного розвитку України. 2023. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/661/692> (дата звернення 10. 11. 2024).
6. Сойчук Р. Л. Професійні вимоги до майбутнього викладача ЗВО у контексті європейських інтеграційних процесів / *Професійна підготовка майбутніх педагогів: теоретико-прикладний аспекти*: монографія / за наук. ред. Р. Л. Сойчук. Рівне : О. Зень, 2021. С. 7–39.
7. Сойчук Р. Л. *До проблеми формування в майбутніх учителів національної ідентичності в умовах відстоювання української державності. Професійний розвиток педагога*, 2022. С. 105–109.
8. Сорочинська Т. А. Особливості емоційно-ціннісного компонента громадянської компетентності майбутнього вчителя початкової школи в сучасних умовах. *Компетентнісний підхід в освіті: теорія і практика: збірник матеріалів Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2023. С.180–182.
9. Сорочинська Т. А., Костолович Т. В. Професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя до формування соціальної і здоров'язбережувальної компетентностей у закладі вищої педагогічної освіти. *Молодь і ринок*. №3 (223). 2024. С. 101–104.
10. Сорочинська Т. А., Синьчук О. М. Професійна підготовка сучасного вчителя до формування національної та громадянської ідентичності в закладі вищої педагогічної освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. № 214. 2024. С. 316–319.

REFERENCES:

1. Artterapiia i viina: konteksty i dosvid praktychnoi roboty : kolektyvna monohrafiia (2023) [Art therapy and war: contexts and experience of practical work: collective monograph] / za zah. red. N. Kalky, H. Odyntsovoi Lviv : LvDUVS, 283 p. (in Ukrainian)
2. Kalka N., Kovalchuk Z. (2020) Praktykum z art-terapii : navchalno-metodychnyi posibnyk [Art therapy practicum: a learning and methodological opportunity] Ch. 1. Lviv : LvDUVS, 232 p. (in Ukrainian)
3. Vsesvitnia knyha faktiv (2024). Country Comparisons. Death rate. Central Intelligence Agency [The World Factbook]. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/death-rate/country-comparison/> (data zvernennia 11. 12. 2024).
4. Osvita peremozhtsiv. Stratehichnyi plan diialnosti Ministerstva osvity i nauky Ukrainy do 2027 roku. [Education of winners. Strategic plan of the Ministry of Education and Science of Ukraine until 2027]. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/Docs%20Kampania%20Priyom%2024/Strateh.plan.diyalnosti.MON.do.2027.roku.pdf> (data zvernennia 17. 12. 2024).
5. Pometun O. (2023) Navchannia istorii y hromadianskoi osvity yak chynnyk formuvannia natsionalnoi y hromadianskoi identychnosti uchniv v umovakh viiny [Teaching history and civic education as a factor in the formation of students' national and civic identity in wartime]. (in Ukrainian)
6. Soichuk R. L. (2021) Profesiini vymohy do maibutnoho vykladacha ZVO u konteksti yevropeiskykh intehratsiinykh protsesiv [Professional requirements for a future ZVO teacher in the context of European integration processes]. Rivne : O. Zen, S. 7–39. (in Ukrainian)
7. Soichuk R. L. (2022) Do problemy formuvannia v maibutnikh uchyteliv natsionalnoi identychnosti v umovakh vidstoiuvannia ukrainskoi derzhavnosti [To the problem of forming national identity in future teachers in the conditions of maintaining Ukrainian statehood]. Rivne, S. 105–109. (in Ukrainian)
8. Sorochynska T. A. (2023) Osoblyvosti emotsiino-tsinnisnoho komponenta hromadianskoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia pochatkovoï shkoly v suchasnykh umovakh [Features of the emotional and value component of the civic competence of a future primary school teacher in modern conditions]. Hlukhiv, S. 180–182. (in Ukrainian)
9. Sorochynska T. A., Kostolovych T. V. (2024) Profesiino-pedahohichna pidhotovka maibutnoho vchytelia do formuvannia sotsialnoi i zdoroviazberezhualnoi kompetentnosti u zakladi vyshchoi pedahohichnoi osvity [Professional and pedagogical training of future teachers for the formation of social and health-preserving competencies in a higher pedagogical education institution]. *Molod i rynek*. № 3 (223). S. 101–104. (in Ukrainian)
10. Sorochynska T. A., Synchuk O. M. (2024) Profesiina pidhotovka suchasnoho vchytelia do formuvannia natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti v zakladi vyshchoi pedahohichnoi osvity [Professional training of a modern teacher for the formation of national and civic identity in an institution of higher education]. *Naukovi zapysky. Seriia : Pedahohichni nauky*. № 214. S. 316–319. (in Ukrainian)